

Poble Espanyol: una oda a un passat millor o una unitat imposada?

El divendres 11 de març del 2022 es va realitzar una sortida d'estudi a Barcelona, amb la finalitat de conèixer l'Exposició internacional de 1929, el Poble Espanyol de Barcelona i el creixement urbà d'aquesta mateixa ciutat en els segles XIX-XX. Entre aquests tres processos, es destacaran els dos primers, en tenir una gran referència als nacionalismes i regionalismes que va prendre força durant els dos darrers segles, a causa dels canvis estructurals que marcaven el país des de temps anteriors, i de la mà de la voluntat de construir un Estat per legitimar-se.

En el context de les exposicions internacionals i l'era dels nacionalismes-imperialismes, Barcelona va ser la ciutat elegida per acollir, l'any 1929, l'Exposició internacional d'aquell any. Cal assenyalar que des de l'any 1888, Barcelona no havia tornat a ser la seu d'una Exposició universal. El context en el qual es va realitzar l'Exposició internacional del 1929 va ser conservador i repressiu, en plena Dictadura de Primo de Rivera (1923-1930). El projecte va ser encetat per la Lliga Regionalista, amb la figura de l'urbanista Josep Puig i Cadafalch com a capdavantera. La intencionalitat d'aquesta Exposició a l'anomenada "ciutat comtal", va ser sobretot comercial i de prestigi de l'Espanya del moment, volent-se mostrar els canvis tecnològics contemporanis —en un primer moment es va voler realitzar una Exposició referent a la indústria elèctrica que s'havia anat desenvolupant en la ciutat, però finalment es va optar per crear una obra de caràcter més generalista—.

Com s'ha dit, es tractava d'una finalitat de caire espanyolitzador. De fet, les columnes que avui dia es veuen a la Plaça Espanya de la ciutat, van ser originalment construïdes per Puig i Cadafalch com a símbol de la identitat catalana —simbolitzaven les quatre barres de la bandera catalana— i enderrocades pel dictador un any abans de l'Exposició internacional, ja que aquest tenia la intenció d'eliminar qualsevol signe d'identificació catalana, confluint així l'acte en un projecte nacionalista espanyolitzador. Aquestes columnes ⁽¹⁾, actualment erigides gràcies a la posterior reconstrucció del 2010, són la lluita contra el silenciament de les veus catalanes, convertides en uns dels molts supòsits espanyols —com una peça d'un trencaclosques que no s'entén sense el conjunt, ignorant la capacitat que aquesta té d'interpretar-se i valorar-se *per se*—.

En motiu d'aquesta Exposició, es va voler construir una reproducció a petita escala de l'arquitectura del país espanyol, l'actual Poble Espanyol erigit a Montjuïc, a una curta distància de la Plaça Espanya que acollia l'acte internacional. Aquest recolleix els trets més característics de l'Espanya rural en un regionalisme en clau nacional. És fer èmfasi a l'espanyolitat, o com s'esmenta en el Catàleg General de l'Exposició Internacional de Barcelona, “superar el caràcter fragmentari d'anteriors manifestacions”.

A mesura que vas fent la visita passes per diferents carrers i racons característics del país, extrets directament per un grup d'urbanistes, pintors, etc., entre els quals Xavier Nogués i Miquel Utrillo, que van recórrer més de mil pobles per a realitzar mesures, plànols i paletes i configurar les rèpliques posteriorment en l'espai concedit *ad hoc*. Aquests carrers estan plens de botigues i tallers artesanals que recorden, en una resonància romàntica, a la vella Espanya rural, reproduïda en una coherència artificial degut a l'arquitectura reduïda o ampliada per a primar la coherència del conjunt.

En quant als tallers i botigues, aquests recorden als vells oficis típics de la indústria artesanal: fusters, adobadors, joiers,... Aquests oficis configuraven el comerç espanyol i, per aquest motiu, no és estrany que encara estiguin en actiu. Els temps han canviat, però algunes tradicions no. Així doncs, es tracta d'una síntesi d'arquitectura i context artesanal del passat. Però no només d'aquestes dues arts, ja que les pintures religioses ⁽²⁾ de la petita Església que té com a campanar la rèplica de l'antic campanar romànic de Taradell i algunes de les pintures a les parets dels carrerons, entre altres, també demostren un gust per la pintura tradicional.

Si ens seguim endinsant dins la iconografia regionalista, és representada una de les figures més importants de la cultura espanyola, tant a nivell internacional com a nivell nacional al llarg de la història —recordem que a partir d'aquest personatge s'han originat pintures, obres de teatre, música i extensa literatura—. Es tracta de Don Quijote de la Mancha, personatge creat a principis del segle XVII, que encara perdura fins i tot en les botigues de petits souvenirs on pots adquirir una figureta de l'*hidalgo* més famós.

Amb la figura citada i d'altres igual de representatives, primen els símbols amb que un espanyol s'hauria de sentir identificat, uns símbols que formen part de la cultura del país i que fins i tot algú de fora reconeixeria —com és el cas del mapa del Camí de Santiago i

l'estàtua, estereotipada, del pelegrí amb la ressonada escopinya en el capell ⁽³⁾; els testos, patis i cases andaluses o els graciosos vestits flamencs que adornen les paret d'algunes botigues i als quals els turistes, emocionats per tanta "tradició", somriuen amb un "olé"—.

Inicialment es tenia la voluntat de desmontar aquesta representació artística amb característiques de "museu a l'aire lliure", però l'èxit de l'exposició, l'orgull patriòtic i les negatives de la població a traslladar-lo, va fer que finalment s'optés per deixar-se com a exposició permanent, per a que els visitants poguessin gaudir d'aquesta instrumentalització política d'unificació d'Espanya i rebuig a la fragmentació.

Actualment es poden veure els escuts nobiliaris i el llenguatge antic espanyol com els escuts nobiliaris i les plaques en les que s'adverteixen algunes normatives: "por orden de la autoridad se prohíbe ensuciar estas aguas, bajo la multa de cien reales de vellón". Es tracta de la reivindicació d'aquest llenguatge d'una Espanya vella, que tant la Dictadura com les formes de govern conservadores —anterior i posterior— que han encapçalat la Península, veneren com "l'ànima de la raça", el que l'historicisme acata al representant d'aquell passat gloriós unitari i cristià —aquesta darrera característica es pot observar amb la rèplica de l'antic campanar romànic de Taradell—.

La composició dels carrers és harmònica, corba, com si s'haguessin anat construïnt de cada cop més carrers a la perifèria i no pas com si hagués estat un projecte milimetrat. Els ponts, les escales i les costes, representen també l'adaptació que es va tenir amb l'orografia de Montjuïc i són una prova més de l'estudi intensiu que es va realitzar per a confeccionar aquesta mostra cultural i territorial en la qual avui dia et pots submergir com si estiguessis en tots els pobles rurals d'Espanya al mateix temps.

Aquesta distribució harmoniosa contrasta amb la radicalitat de les línies rectes i les quadrícules d'Ildefons Cerdà, que en el seu Pla Cerdà per a la construcció de l'Eixample, havien estat criticades per la seva abruptesa. Per aquest motiu, com ja s'ha assenyalat, l'estructura de Poble Espanyol és suau, com un barri que va creixent de la mateixa manera que la Barcelona contemporània es va anar engrandint.

Avui dia dins Poble Espanyol també es pot veure l'orgull nacionalista —i dins ell, regionalista—, amb el vídeo representatiu de "Fiesta. The Soul of Spain", en el qual es

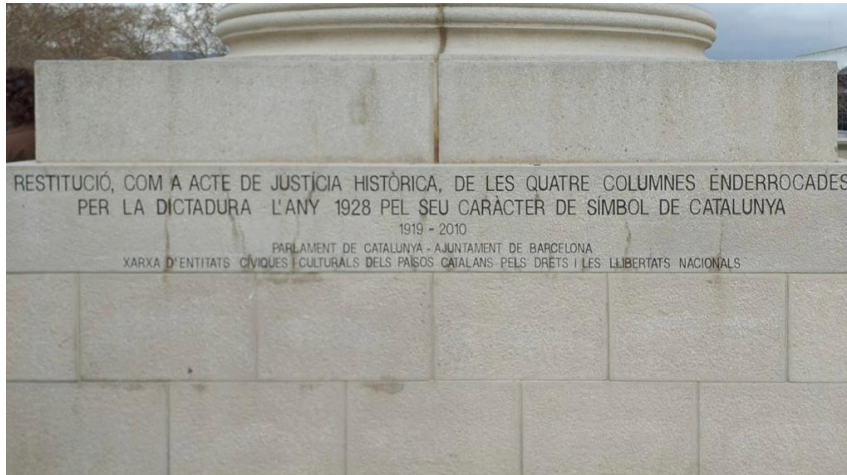
mostren algunes de les festes i tradicions típiques i més conegudes del país, com són els Castellers arreu del territori català, el San Fermín de Pamplona, la Patum de Berga o el Jaleo de Menorca. Aquest film de curta durada —10 minuts—, fa que els espectadors surtin amb ganes de voler veure de primera mà aquests actes tant espectaculars. Com bé el títol indica, aquestes festes són “l'ànima d'Espanya”, és a dir, són allò intangible —alguns d'ells declarats Patrimoni de la Humanitat— que construeix la identitat local, la identificació amb les seves pròpies costums, que conformen l'essència individual i grupal espanyola.

Com s'ha esmentat a l'inici, les exposicions universals tenien una intencionalitat ideològica, i està clar que la intencionalitat de l'Exposició assentada a Barcelona el 1929, a banda del ja descrit anteriorment, era la d'atorgar els ciutadans un nacionalisme unitari, sense matisos, la convergència de les cultures acceptades pel poder i l'eliminació d'espais de representació a algunes tonalitats d'aquestes, com es pot veure en l'exemple de l'enderrocament de les columnes de Puig i Cadafalch.

Després d'haver visitat Poble Espanyol i analitzat la seva composició i història *a posteriori* reconec que es tracta d'una reproducció molt romàntica, equilibrada i agradable per a familiaritzar-se amb els diferents tipus d'arquitectura i urbanisme arreu del país. Segons el meu parer, la intenció de voler remuntar-se, exaltar i venerar un passat llunyà no té res a criticar, mentre no es silenciï la diversitat ni es castigui la contemporaneïtat i la innovació al silenci. El país sempre ha estat ple de regionalismes, així com es mostra en les diferents seccions de “Feeling Spain”, i aquests regionalismes són veritablement l'ànima d'Espanya. La diferència geogràfica, orogràfica, climàtica, culturals... tot això conforma la nostra identitat i seria un error reduir-la a una mostra tant petita, tot i que curiosa, d'elements individuals.

ANNEXOS

(1)

(2)

(3)

